

Najstarszy dokument do dziejów Skomlina.

W lipcu 1210 r. odbył się w kościele w Borzykowie (województwo łódzkie, powiat radomszczański, gmina Żytno) wielki synod biskupów i zjazd piastowskich książąt. Na zwołany przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza synod przybyli: bp poznański Arnold, bp lubuski - Wawrzyniec, bp krakowski - Wincenty Kadłubek i bp wrocławski - Wawrzyniec; książęta: Leszek Biały, Konrad Mazowiecki, Kazimierz Opolski i Władysław Odonic, oraz szereg innych możnowładców i dostojników państwowych i kościelnych z całej Polski.

Na synodzie uznano wszystkie przywileje i wolność Kościoła przyznane na zjeździe w Łęczycy w 1180 r. Kościół otrzymał też prawo do własnego sądownictwa. Zapadło na nim m.in. – ciężkie postanowienie dla duchowieństwa - zakaz posiadania żon¹.

Arcybiskup Henryk
Kietlicz

Synod był bardzo ważnym wydarzeniem w dziejach polski, a przy okazji stał się też wydarzeniem przełomowym dla historii **Skomlina**.

Książę Władysław
Odonic

To właśnie tam – w Borzykowie - Władysław Odonic, książę kaliski, **29 lipca 1210 roku** wystawił dokument z nadaniami dla Winemara opata cystersów z Pforty (opactwo w Turyngii w Niemczech, koło Naumburga)². Dokument stanowił uposażenie przyszłego klasztoru cystersów, jaki planowano zbudować w rejonie Przemętu (województwo wielkopolskie, powiat wolsztyński). Władysław Odonic zapisał cystersom z Pforty wiele miejscowości w okolicach Przemętu, ale także Księgniki w prowincji śremskiej oraz Dietrzniki koło Rudy (ówczesnej stolicy naszego regionu)³. **Wśród licznych nadań znalazła się też wieś Skomlin (Zscomelin), którą dawał po swojej śmierci nieznanym nam bliżej Zbramir (Zbramirus)⁴.**

Kim był tajemniczy Zbramir? Trudno udowodnić. Imię bez żadnej dodatkowej wskazówki, to informacja nader skąpa. W literaturze przyjęto, że był rycerzem. Często spotkać można jego przekręcone imię: Zbranimir⁵.

¹ Więcej o synodzie: I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1971; B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975 i inne.

² Cystersi z Pforty obecni byli w Polsce, a właściwie na Śląsku, już w roku 1163. Sprowadził ich do Lubiąża książę Bolesław Wysoki (w klasztorze w Pforcie pochowana była jego matka Agnieszka). Z. Boras, *Książęta piastowscy Śląska*, Katowice 1974, s. 46-47.

³ *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, t. I, Poznań 1877, nr 66.

⁴ Istnieje grono historyków, które uważa, że użyta w dokumencie nazwa Zscomelin nie dotyczy naszego Skomlina. Jednym z nich jest np. ks. Walenty Patykiewicz, który twierdził, że „chyba to jednak nie jest nasz Skomlin, leży bowiem zbyt daleko od Przemętu.” Taka argumentacja zupełnie jednak nie trafia do autora. W tym samym dokumencie mamy przecież Dietrzniki, które wcale bliżej Przemętu nie leżą. W. Patykiewicz, *Zarys wiadomości o parafii Skomlin*, Częstochowa 1952, s. 1; por. R. Rosin, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu*, Warszawa 1963, s. 152.

Prywatne poszukiwania autora tego tekstu, zaprowadziły go do śląskiego Opola, oraz do czeskiego Pilzna.

Imię Zbramir występuje na dokumentach czeskich z tego okresu. Czeski Zbramir (także jako Zbramirus) występuje na wielu dokumentach jako sędzia pilźnieński⁶. W okolicy Skomlina znajduje się wiele miejscowości o wyraźnie czeskim brzmieniu – Łyskornia, Młynisko, Czastary... Także Skomlin i jego łacińska nazwa Skomlino może sugerować czeskie brzmienie. Wszystkie te poszlaki nie są jednak wystarczające, żeby zaryzykować stwierdzenie, że czeski Zbramir był osobą tożsamą ze Zbramirem - właścicielem Skomlina.

Fundacja klasztoru w Przemęcie, z niewiadomych do końca powodów, nie doszła do skutku, ani Skomlin, ani Dzierzniki nie trafiły w ręce cystersów. Skomlin pozostał więc w ręku Zbramira⁷. Nie na długo...

Przemęt stał się ostatecznie siedzibą opactwa cystersów, ale dopiero dwieście lat później, na podstawie dokumentu Władysława Jagiełły z 1408 roku. Cystersi przywędrowali tam nie z dalekiej Pforty, a z pobliskiego Wielenia⁸. Dzierzniki znalazły się po latach w dobrach zakonu paulinów⁹. Natomiast naszą miejscowość losy związały z żeńską gałęzią zakonu cysterek – klasztorami w Łubnicach i Ołoboku. Klasztor w Ołoboku ufundował dobrze nam już znany dobrodziej Władysław Odonic 1 listopada 1211 roku, a więc, niewiele ponad rok po omawianym przez nas dokumencie. Klasztor miał być filią cysterek z ufundowanego przez Henryka Brodatego w 1208 roku klasztoru w Trzebnicy¹⁰. Ołobocki kościół istniał już co najmniej od 1208 roku, bo właśnie wtedy arcybiskup Henryk Kietlicz konsekrował tam Wawrzyńca herbu Doliwa na biskupa wrocławskiego (Wawrzyniec jest jednym ze świadków na naszym dokumencie). Klasztor miał konsekrować abp Kietlicz 20 października 1213 r. (być może rzeczywiście odbyła się wtedy uroczystość poświęcenia klasztoru, jednak stwierdzono, że dokument z 1213 r. jest falsyfikatem i został podrobiony przez ołobockie zakonnice pod koniec XIII wieku)¹¹.

Kościół poklasztorny w Ołoboku
- widok współczesny

Opactwo w Ołoboku związało swoje losy z klasztorem w Łubnicach - sąsiadujących ze Skomlinem, gdzie klasztor cysterek ufundował w latach 1239 – 1241 kasztelan krakowski Klemens z rodu Gryfitów-Świebodziców. Na pierwotne uposażenie tej fundacji składało się kilka wsi. Ponadto nowemu klasztorowi przyznał dziesięciny arcybiskup Pełka z tych wsi, które wchodziły w skład diecezji gnieźnieńskiej. Po śmierci kasztelana krakowskiego Klemensa (zginął w bitwie z najazdem mongolskim pod Chmielnikiem 18 marca 1241 r.)

⁵ R. Rosin, *Ziemia Wieluńska w XII-XVII w. Studia z dziejów osadnictwa*, Łódź 1961, s. 116.

⁶ *Codex juris Bohemici*, t. I, Praga 1867, s. 52; F. Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1939, s. 668.

⁷ J. Frieske, *Pierwsza fundacja klasztoru cystersów w Przemęcie z r. 1210*, „Roczniki Historyczne”, t. 14, s. 28-47.

⁸ Więcej na ten temat np. w: *Przemęt - zarys dziejów*, Warszawa - Poznań 1991, s. 37-79.

⁹ J. Długosz, *Roczniki, czyli, Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, Warszawa 1961, s. 263.

¹⁰ H. Likowski, *Najdawniejsze dzieje klasztoru cysterek w Ołoboku (1211-1292)* [w] „Sprawozdania PAU”, t. 26, nr 7, s. 6.

¹¹ Rosin, *op. cit.*, s. 14-17.

patronat nad fundacją łubnicką przeszedł na jego żonę - Raclawę i brata Wierzbietę Gryfitę¹². Raclawa była córką kasztelana opolskiego Zbrośława ze Śmicza (Zbrośław pochodził z rodu Wilczyców, tak samo jak biskup wrocławski Wawrzyniec, konsekrowany na biskupa w 1208 roku w Ołoboku, świadek na naszym dokumencie z 1210 roku)¹³.

Pieczęć
Zbrośława

Córka kasztelana opolskiego wniosła Klemensowi w wianie ziemie, których najprawdopodobniej zrzekła się później (wspólnie z Wierzbietą) na rzecz klasztoru w Łubnicach¹⁴. A więc wcześniejszym właścicielem Skomlina musiał być Zbrośław ze Śmicza, herbu Smok, kasztelan opolski! Brat Klemensa - Wierzbietą zamierzał włączyć wspomniane dobra do opactwa staniąteckiego (był prepozytem klasztoru w Staniątkach), ale ostatecznie spór rodzinny zakończył się na korzyść klasztoru łubnickiego i w 1245 r. Wierzbietą i Raclawa zrzekli się wszystkich praw m.in. do Skomlina, na korzyść klasztoru łubnickiego. Klasztor w Staniątkach za bardzo pokrzywdzony tą decyzją nie był. Hojny fundator przekazał dla niego przecież cały swój majątek¹⁵.

Trudno udowodnić, że *Zbramirus*, to przekręcone *Zbroślaus* i utożsamić pierwszego znanego właściciela Skomlina z kasztelanem opolskim Zbrośławem¹⁶. Ale za Zbrośławem przemawiają jeszcze inne wydarzenia. Otóż bardzo podobne do tego naszego o Skomlinie, nadanie

ziem na kościół znajdujemy w dokumencie z 1236 roku, w którym kasztelan opolski Zbrośław przekazuje **po swojej i swojej żony śmierci** Ścinawę na wieczne posiadanie kościołowi św. Jana we Wrocławiu¹⁷.

Tekst pierwszego dokumentu z nazwą Skomlin opublikowany został m.in. w *Kodeksie Dyplomatycznym Wielkopolski*. Oryginał znajduje się w Saksońskim Archiwum Państwowym w Dreźnie (Sächsisches Staatsarchiv). Jest to pergamin o wymiarach 430 x 530 mm wypełniony bardzo starannym i okazałym pismem - jest jednym z najpiękniejszych zabytków tego typu. Zresztą zobaczcie sami.

Sächsisches Staatsarchiv

¹² S. Karwowski, *Klasztor PP. Cystersów w Ołoboku* [w] „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, Poznań 1899, s. 1-113; J. Długosz, *Historia Polonica. Opera omnia*, T. IX, Kraków 1873, s. 268.

¹³ M. Cetwiński, *Rycerstwo śląskie do końca XIII w.*, Wrocław 1980, s. 84; *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX, s. 762.

¹⁴ Tj. wsie: Łubnice, Konarzewo, Pudliszki, Chróscin, Mieleszyn, Ochendzyn i Skomlin. *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, t. I, Poznań 1877, nr 244.

¹⁵ B. Ulanowski, *O założeniu i uposażeniu klasztoru Benedyktynów w Staniątkach*, [w] „Rozprawy Wydziału Filozoficzno-Historycznego Akademii Umiejętności w Krakowie”, t. XXVIII, Kraków 1892, s. 21-25; B. Krasnowolski, *Historia klasztoru Benedyktynów w Staniątkach*, Kraków 1999, s. 37-38; Z. Birkenmajerowa, *Śląskie sprawy Gryfitów płockich XIII stulecia* [w] „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. 6, Katowice 1938, s. 10-11.

¹⁶ Autor bardziej skłania się ku myśli, że Zbrośław był jakimś krewnym Zbramira i przejął po jego śmierci m. in. dobra skomlińskie.

¹⁷ *Schlesisches Urkundenbuch, Herausgegeben von der Historischen Kommission für Schlesien, Zweiter Band 1231 - 1250*, Wien-Köln-Gratz 1977, s. 120.

In nomine domini Amen. Nos Karolus divina favente clemencia dux bohemie. Xaviana intelligimus sequuta consilia
 cum ut post preteritum et diuise huius secte non sperare in uicem diuisionem se de auzare sibi fundamentum bonum inuicatum ut ap
 phendant ueram uiam. Quod nimirum tam salute consultum cum multis potentibus et multis nobilibus ante nos strenuiter secuti su
 erunt et tunc celestia largam manu conuenerunt et nos eorum exemplis sequi proponentes collata nobis a deo bona temporalia in
 presentem dare cupimus ut ab eo eterna in futuro recipiamus. Manifestum primum unguis christi fidelibus tam presentibus quam futuris esse uolumus
 quod nos ad confirmationem eorum ordinis ceteris in quibus quod in pignora presentem de patrimonio nostro quod ad nos hereditario iure
 deuenit a fundamentis ex parte deo annuente iam cepimus. hanc possessionem premeditatione anime nostre simul et parentum nostrorum sollemp
 ni donatione libera impetium contulimus. locum qui polonica lingua Sycchuz dicitur cum ecclesiasticis lacubus et nemoribus usque ad
 riuum et metas Sycchuz in unum contiguit. dominum cum color. bucovitz et alia bucovitz cum forwarowo mochi cum prowo. radomy
 cum gorzko. yozolinno. zecowo cum clewo. ptesimo. knegnicz in pignora zremensi. zuzyci iuxta ruciam. cum attinentiis suis. cultis et
 incultis. uis et inuis. agris. aquis et huiusmodi pratis et paschuis. nemoribus. y uenationibus. lacubus. piscationibus. aucupibus et nauigijs. cum
 omni libertate y utilitate que in presentibus inest ut inesse poterit in futurum. Nec quod nos in manibus winemari abbas de porta cui
 eundem locum exsequenti contiguit assidue. licentiam decimus nouis locis fratis una y duas uillas sycchuz. y alias quatuor uolu
 erunt seu poterunt uillas teutonice in eorum possessione sua teutonice iure y libertate ponendi loca omnia y rusticorum tam teuto
 nicorum quam polonorum ab omni iudicio y potestate tam nostra quam nostrorum et omni iure y iurisdictione polonica penarie absoluerunt. Nec uero nomina
 rusticorum que eis decimus in zuznik. praz. thulha. muoz. ruzgofaz. edluta. dumouitz. indomuz. radocz. zwanof. plezna. nudaza. q
 que de ducis iudomada. xy. pice ad longitudinem ulne dare debent. in unum y uina meli. annuatim. nouis y radzlaw. cum filijs. cora
 uis debent pasci. zlaus. zuz. hycch. zancz. cozi. melitice. began. sigulus. kar. na. do. h. et cum socio melitice. in ducem. zwan. q
 cotidie daret. p. car. h. bonik. y mirek. h. et. piwen. zanz. nidomuz. z. camera. y. panoh. miloz. la. agazo. y. iohannes. or. z. zwan. d. d. d. p. m. z. z. z. z.
 a uilla. h. comet. m. h. eia. ego. henric. archiepis. y. ego. arnold. pozuanensis. y. omni. alij. polonie. epi. sub. recommunicatione. y. n. m. g. y. m. a. y. m. u. s.

Et quod omnia facta y impetium in omnia permancant presentem paginam exim concepta sigillis principum cora que hactenus in possessione
 signatum y adonaz. test. adhibuimus. q. nota. h. h. henric. archiepis. b. e. z. y. n. e. n. s. arnold. epi. pozuanensis. scilicet dux. h. et. loc. u. n. c. a. n. t. i. c. o. u. m.

berko. plocensis. laurencij. wyatzi. d. e. r. i. c. a. u. g. e. n. s. laurencij. lubuensis. epi. boguchal. deccoua. symon. de langra. menigor. de fuz. m. e. s. t. i. w. o. y. b. e. r. b. a. r. d.
 archid. iust. cult. y. alij. qm. plurimi. ab. e. p. o. s. t. r. a. n. y. archid. canonicus. iacob. cluz. proca. in. d. o. i. b. o. y. c. o. v. c. e. l. e. b. a. z. i. a. c. o. d. u. x. c. o. u. y. c. o. n. r. a. d. d. u. x. f. r. e. d. e. n.

ric. dux. z. h. ab. palatin. bowarib. iacob. m. z. u. y. o. z. t. a. h. a. l. y. plurimi. polonie. nobiliores. bar. i. b. o. y. c. o. u. i. t. k. a. u. g. a. n. o. a. b. i. e. d. a. e. c. c. e. r. t. i. c. t. i. o. e. x. i. i.

Na koniec dla tych, którzy z łaciną są „na bakier”, tłumaczenie dokumentu Władysława Odonica (w nawiasach uzupełnienia autora):

„W imię Świętej i niepodzielnej Trójcy, Władysław z Bożej łaski książę Kalisza. Wiemy z Pisma Świętego, które daje nam radę, a raczej nakaz, że nie mamy pokładać nadziei w niepewności, ale gromadzić sobie fundament dobry na przyszłość, na przyszłe pełne życie.

Dlatego też podejmujemy zbawienną radę, za którą poszli już przed nami liczni możnowładcy i dostojni i dla osiągnięcia dóbr niebieskich, idąc za ich przykładem, pragniemy oddać dobra doczesne dane nam przez Boga, aby od niego otrzymać wieczne dobra w przyszłości.

W związku z tym oznajmiamy wszystkim wiernym chrześcijanom, tak teraźniejszym, jak i przyszłym, że postanowiliśmy zbudować klasztor cysterski w prowincji przemęckiej, w naszych włościach, które prawnie należą do dziedzictwa naszego. Zbudować go Bogu od fundamentu i te posiadłości jako odkupienie i lekarstwo duszy naszej i rodziców naszych uroczyście i dobrowolnie na to nadajemy, wolne i na zawsze: miejsce które nazywa się po polsku Wierzchuje, z przyległymi jeziorami i łąkami, aż do granicy i przesieki która styka się z Głogowem, Dominice z Kołem, Bukowiec i inny Bukowiec z Rozwarowem, Mochy z Ptowem (może z Perkowem?), Radomierz z Górskiem i Osłoninem, Siekówko z Kluczewem, Przyczyna, Księgniki w prowincji śremskiej, Dzietrzniki koło Rudy, z przyległościami swoimi uprawianymi i nieuprawianymi, drogami i bezdrożami, polami, wodami i lasami, łąkami i pastwiskami, zagajnikami i zwierzyną, jeziorami i łowiskami, ptasznikami i łodziami, z całą wolnością i użytecznością, co jest teraz i co może będzie w przyszłości.

To więc My w ręce czcigodnego Winemara opata z Pforty dajemy wszystkie te miejsca z pozwoleniem budowy, dajemy braciom pozwolenie na założenie jednej albo dwóch osad leśnych i innych, jakichkolwiek by chcieli czy mogli założyć, osad na prawie niemieckim, czy to w gaju, czy w innym posiadany miejscu swoim, na prawie niemieckim i z zatwierdzeniem wolnizny; wszystkie miejsca i wieśniaków tak niemieckich, jak i polskich od wszelkiego sądu i władz tak naszych [moich] jak i naszych [naszych – polskich] i od wszelkiego prawa i administracji polskiej całkowicie uwalniając.

Oto są imiona wieśniaków, których Wam dajemy: w Dzietrznikach: Pzar, Thusha, Milozt, Targossa, Zedluta, Dumowiz; w Dominicach: Radoch, Zvantos, Pleafna, Nudassa, którzy przez trzy dni w tygodniu będą mieli obowiązek dostarczać dwanaście ryb długości łokcia i prócz tego trzy garnce miodu rocznie; Novos i Radzlaws z synami mają obowiązek codziennie łowić ryby, Zlavosovici: Hrapis, Pancis, Gozis bartodzieje, Began garncarz; Karsna, Bozstetet z teściem?, bartodzieje, w Dłużynie: Zvan, który ma obowiązek codziennie łowić ryby, Bonik i brat jego Mirek, Piwen, Zelis, Nidomisz komornicy; Panoh, Milozlaur koniuszy, Iohannes kucharz. **Zbramirus dał po swej śmierci wieś Skomlin.**

To wszystko ja, Henryk arcybiskup, i ja, Arnold biskup poznański, i inni polscy biskupi pod sankcją ekskomuniki mocno potwierdziliśmy, aby to wszystko zostało spełnione i pozostało niezmienione na wieki. Te stronę pieczęcią potwierdzamy naszą i książąt, wobec których to stało się. Jako stosowni świadkowie jesteśmy, których imiona są: Henryk (Kietlicz) arcybiskup gnieźnieński, Arnold biskup poznański, w którego diecezji znajduje się ta darowizna, Wincenty krakowski, Getko płocki, Wawrzyniec wrocławski, Oeriusz kujawski, Wawrzyniec lubuski, biskupi Boguchwał z Krakowa, Szymon z Łęczycy, Meingottus z Trzemeszna, prepozyci Gerhard archidiakon, Wit kustosz i inni jakże liczni opaci, prepozyci, dziekani, archidiakoni, kanonicy, kapłani, klerycy i cały synod w Borzykowie, Leszek (Biały) książę krakowski, Konrad książę (mazowiecki) brat jego, Henryk (Brodaty) ze Śląska, Albert wojewoda, Gowarish, Jakub, Mizsui, Ozstasz i inni liczni dostojnicy polscy. Działo się w Borzykowie w czwarte kalendy sierpnia [czyli 29 lipca] 1210 roku.”

Pod dokumentem przywieszono siedem pieczęci:

1-sza podługowata, przedstawia stojącego Biskupa błogosławiącego z pastorałem w lewej; napis: Sigill. Laurencii Lubusensis Epi.

2-ga podługowata, przedstawia Biskupa siedzącego, w prawicy pastorał, na lewej księga; napis: S. Getconis Epi. Plocensis.

3-cia okrągła, przedstawia Biskupa siedzącego, na prawej księga, w lewej pastorał; napis: ... Ladizlavensis.

4-ta podługowata, przedstawia Biskupa siedzącego, w prawej pastorał, na lewej księga; napis: Sig ... Arnoldi Po... niensis episcopi.

5-ta podługowata, przedstawia stojącego Biskupa błogosławiącego, w lewej pastorał; napis: S. Archiepiscopi G . ezdniensis Henrici.

6-ta podługowata, przedstawia siedzącego Biskupa błogosławiącego, w lewej pastorał; napis: Sigillum Vincen...i Epi. Cracoviensis.

7-ma podługowata, przedstawia siedzącego Biskupa błogosławiącego, w lewej pastorał; napis: S. Laurentii Di. Gra. Wratislaviensis Epi.

WWW.SKOMLIN.PL